

RECENZIJĄ

Inga Nėnienė. **DIDŽIOSIOS SKAROS LIETUVOJE: KAIMO IR MIESTO KULTŪRŲ SĄVEIKA**. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.

Neseniai skaitytojus pradžiugino nauja labai graži knyga – Ingos Nėnienės monografija „Didžiosios skaros Lietuvoje: kaimo ir miesto kultūrų sąveika“. Tai ilgai brandintas ir kruopštus darbas. Tyrimai atlikti dar autorei studijuojant Vytauto Didžiojo universitete. I. Nėnienę domina iki šiol mažai tyrinėtų namudinių ir pramoninės gamybos didžiųjų skarų istorinės ištakos, audimas, meninė stilistika, dėvėjimo tradicijos susiklostymas, šios tradicijos savitumai ir simbolinė reikšmė modernėjančioje XIX–XX a. visuomenėje. Tradicinėmis laikytos didžiosios skaros tyrinėjamos etniniu, konfesiniu, tautiniu ir kultūriniu aspektais. Integraliniu metodu lyginama kaimo, miesto ir dvaro kultūrų įtaka etninės kultūros paveldui. Ieškoma atsakymo į klausimą, kokie šių kultūrų sąveikos padariniai didžiųjų skarų audimui, kūrybai ir pramonei. Tyrimuose remiamasi gausiais patikimais šaltiniais, t. y. lauko tyrimų medžiaga, muziejų rinkiniais, archyvų rankraštytų istoriniais dokumentais, statistikos leidiniais, vaizdinga iliustracine medžiaga. Autorė nuosekliai pateikia savo lauko tyrimų seką, klausimynus, apibūdina ir įvertina surinktos etnografinės medžiagos savitumus, pristato kitus darbe panaudotus šaltinius, kalba apie etnografinio tyrimo metodus.

I. Nėnienės nuomone, kultūrų sąveiką atskleidžia jų pokyčiai (p. 43), ir tai vėliau įrodoma tyrimais. Ji apžvelgia skarų ir joms artimų nesiūtinių užsupalų nešiosenos ir dizaino istorines paraleles Europoje ir Lietuvoje. Pastebi, kad nevietinės kilmės dirbinys dažnai vadintas skolintu pavadinimu, kol jo neištumia bendrinės kalbos įvardijimai. Nuosekliai išnaginėjusi stačiakampės ir kvadratinės skaros parametrų kaitą autorė įtikinamai teigia, kad dėl fabrikinės skarų įtakos namų audimo skaros XX a. I pusėje mažėjo.

Tyrimas yra įdomus kaip tekstilės technikos istorija. Knygoje ypač nuosekliai ištyrinėti skarų raštų ypatumai. Languotiems raštams autorė skiria daugiau dėmesio, nes, pasak jos, jie daugiau paplitę ir mažiau tyrinėti. Koks gi tas langų raštas, besipuikuojantis skarose? Ar tai „seniausių geometrinių raštų“, ar Europoje plitusios „škotiškų“ langų interpretacijos, ar savitos audėjų vaizduotės vaisius? Autorė nuosekliai išdėsto pasitaikančias langų proporcijas įvairios paskirties tekstilėje, aptaria per spaudą madų diktuojamas kryptis. Išnagrinėtas skarų audimas ir pluoštų rūšys, pynimo raštai, atskleistas chronologinis ir geografinis pynimo raštų paplitimas. Originaliai gilinamasi į makrostruktūrinius ir mikrostruktūrinius ornamentų komponavimo principus. Kruopščiai išanalizuoti namų audimo, amatininkų ir fabrikinės skarų bendrumai bei skirtumai įvairiu laiku. Vaizdžiai parodytos

visos skarų raštų būdingos kompozicijos Lietuvoje, autorės vadinamos „makrostruktūriniais tipais“. Statiniai ir dinaminiai reiškiniai atskleisti labai gausiose profesionaliose diagramose, lentelėse, žemėlapiuose. Atlikta nuosekli spalvų analizė, nagrinėtas spalvų ir pynimo derinimas. Tyrimo duomenimis, tiek miestietišku, tiek ir kaimietišku skarų raštai panašūs. Autorė pademonstruoja skarų puošybą, atkreipdama dėmesį į pačias smulkiusias detales, kaip antai kutų, pinikų ir mazgų pavadinimus, prasmes ir pritaikymą. Knygoje ištyrinėti skarų puošybos etnografiniai pavadinimai, ypatumai, pateikta įvairių mazgo reikšmių, plačių palyginimų apie kutų kilmės ir paskirties istoriją; kartu atskleistos regioninės valstiečių drabužių ypatybės, XVIII–XX a. vietinės kultūros formavimas ir kaita. Atskirai nagrinėjami skirtingų technikų dirbiniai, atkreipiamas dėmesys ir į siuvinėtas bei nertas skarų puošmenas. Kartais skaitytojas net galėtų pasimesti didelėje pačios įvairiausios medžiagos gausoje.

Plačiu žvilgsniu nagrinėjama skarų, kaip etninio, konfesinio ir tautinio simbolio, reikšmė. Atskleidžiama, kad iki XX a. pradžios etnosimbolinė kultūra gyvavo individo ir gyvenamosios vietovės lygmeniu, o XX a. antrajame ketvirtyje bei paskutiniiais dešimtmečiais etnokultūra ėmė reikštis visuomenės politinės ir kultūrinės veiklos baruose, ilgainiui pastebimas vis didėjantis globalizacijos poveikis. Skaros, kaip ir kiti audiniai, liaudies išmintyje lyginamos su moterų pinigais. Gražius skarų vertinimus išvelgiame etnografiniuose pastebėjimuose, pavyzdžiui, „jei namuose buvo moteris, buvo ir skara“ (p. 192). Autorė vaizdžiai nusako skarų nešiosenos ypatumus, jai dar pavyko užrašyti jau išnykusius papročius, kai iškilmingiausių švenčių progomis moterys kūdikius įsupdavo į skaras. XX a. pradžioje skaros miestuose nebebuvo madingos, mažai nešiojamos ir kaimuose – šiuos reiškinius autorė sieja su visuomenėje per spaudą plintančia nuomone ir ekonomikos pokyčių padariniais. Esminius lietuvių ir rusių skarų ryšėjimo skirtumus reglamentuoja konfesiniai reikalavimai: cerkvėje per pamaldas ir laidotuves sentikių moterys būtinai turi gobtis skaromis, nes būti be skarelės laikyta nuodėme. Ilgainiui skarelės lieka pagyvenusių moterų papuošalu, daugiausia provincijoje. Spaudoje pasirodančios švietėjiškos diskusijos dėl tautinių drabužių reikšmės, aptariant jų ypatybes, be abejonės, platino universalias madas. Nepaisant to, autorės tyrimai rodo, kad XX a. pabaigoje kaip tautinio tapatumo raiška buvo naudojamos tiek autentiškos, tiek ir stilizuotos skaros. Išryškunami etnokultūrinio ir tautinio tapatumo skirtumai. Autorė skarą tapatina su etniniu drabužiu, kuris poindustrinėse visuomenėse, pasak S. B. Kaiser, laikomas „originalia raiška“.

Baigdamą norėčiau pasidžiaugti Ingos Nėnienės erudicija, žingeidumu ir kruopščia tiriamųjų duomenų analize, kuri leido daryti svarius apibendrinimus, išvadas ir palyginimus. Skarų tyrimas iš tikrųjų yra labai išradingas. Knygą puošia puiki ir taikliai parinkta iliustracinė medžiaga.

Vida Savoniakaitė
Lietuvos istorijos institutas